

RECENSIES

omdat hij met zijn beleid erger had lijken te voorkomen, ontmoette hij nu al spoedig scherpe kritiek, die deels gegrond was op economische bezwaren tegen het Moerdijkkanaal, deels op politieke bezwaren tegen het Schelderegime, zoals dat in het verdrag was vastgelegd. België had zijn politieke eisen niet geheel laten varen (de zogenaamde Scheldereserve). De Tweede Kamer nam het verdrag in oktober 1926 nog met een nipte meerderheid aan, maar het werd in maart 1927 door de Eerste Kamer met grote meerderheid verworpen. Doorslaggevend hierbij was het sterker beklemtonen van de politieke bezwaren - onder andere de doorvaart in oorlogstijd naar Antwerpen van Belgische oorlogsschepen betreffende -, een aanvankelijk onduidelijk gebleven aspect, dat vooral door enkele Grootnederlanders, die tegen het verdrag gekant waren, naar voren gehaald werd.

In een viertal hoofdstukken geeft Schuursma een boeiende schets van de evolutie van de publieke opinie, zoals die vooral in de pers gestalte kreeg, en dit dan verweven met een evaluatie van de naar voren gekomen bezwaren en met de behandeling van het verdrag in het parlement. Aan de opinie tegen het verdrag werd bij uitstek vorm gegeven door het Nationaal Comité van Actie, waarin de verschillende anti-stromingen tezamen kwamen, te weten de zakenwereld, vooral de Rotterdamse, deskundigen op het gebied van de waterstaat en aanhangers van de Groot-Nederlandse beweging. In dit Nationaal Comité speelde Mussert een belangrijke rol als deskundige op waterstaatsgebied. Schuursma wijst erop - dit in tegenstelling tot wat Mussert zelf later beweerde en wat ook in de geschiedschrijving doorgaans voetstoots is aangenomen -, dat er niet een directe lijn te trekken is tussen het Nationaal Comité en nationaal-socialisme en fascisme in de jaren dertig.

In zijn genuanceerde slotbeschouwingen komt de auteur tot de conclusie, dat het Belgisch-Nederlandsverdrag inderdaad betiteld mag worden als 'het onaannemelijk verdrag', de kwalificatie, die het *Utrechts Dagblad* er al in 1925 aan gaf. De Nederlandse regering had met name te gemakkelijk in grote economische concessies bewilligd. Van Karnebeek, er op uit de geschillen met België voorgoed de wereld uit te helpen, en het ministerie van buitenlandse zaken hadden deze Nederlandse concessies daarom ook zo gereede gedaan, omdat ze te weinig deskundigheid bezaten op het ingewikkelde terrein van de waterstaatkundige problematiek. Pas na de tweede wereldoorlog konden Nederland en België tot overeenstemming geraken over de in de jaren twintig zo omstreden vraagstukken.

A. W. Willemsen

J. C. H. Blom, *De mouterij op de Zeven Provinciën* (Dissertatie Leiden; Bussum: Fibula-Van Dishoeck, 1975, 367 blz.).

In een breed opgezet proefschrift onder de titel *De mouterij op de Zeven Provinciën* heeft Blom een van de meest befaamde, of zo men wil beruchte incidenten uit de geschiedenis van het Nederlandse interbellum beschreven en tevens aangevat als uitgangspunt voor een onderzoek naar de nawerking ervan in Nederland en naar de antwoorden, die men toentertijd van links tot rechts gaf op vragen over orde en recht, staatsgezag en vrijheid, socialisme en democratie. De geschiedenis van de eigenlijke mouterij neemt daarbij een relatief geringe plaats in, zoals een enkele op sensatie beluste koper van het boek teleurgesteld zal hebben vastgesteld. Zonder reden is de verbreding van het aanvankelijke onderzoek echter niet tot stand gekomen. De mouterij vormt op zichzelf onvoldoende stof voor een dissertatie en het zijn bovendien juist de reacties op het gebeuren die een nadere analyse gewenst en nuttig maken. Zo behandelt Blom na een sociologisch getinte beschouwing over Neder-

land in het begin van de jaren dertig achtereenvolgens de mouterij en haar onmiddellijke achtergrond, om vervolgens uitvoerig in te gaan op de maatregelen van de Nederlandse overheid en de discussie over de mouterij in de pers, de politieke partijen en verenigingen en andere groeperingen, van uiterst rechts tot uiterst links. Een breed notenapparaat, de gebruikelijke lijsten van bronnen en literatuur, een 'Summary' en een naamregister sluiten het boek af.

De mouterij op de Zeven Provinciën, die met de bomaanval van 10 februari 1933 een tragisch einde vond, heeft in onze recente geschiedenis een spoor van opwindung getrokken. Weliswaar toont Blom overtuigend aan, dat men zich niet te veel van de gevolgen van het incident moet voorstellen - de reacties komen over het geheel genomen overeen met ons verwachtingspatroon en van grote, duidelijk meetbare verschuivingen in de publieke opinie was geen sprake - toch hebben allerlei groeperingen, onder welke met name de NSB, nog jarenlang op het aambeeld van de Zeven Provinciën gehamerd in een poging politieke munt uit het gebeuren te slaan. De mouterij liet zich in redevoeringen en in geschrifte goed verkopen, of men haar zoals de NSB met een uiterste afgrijzen bekeek, dan wel zoals Sneevliet's RSP als begin van de grote omwenteling begroette. Blom heeft nu het ingrijpen van de overheid, in het bijzonder tegen de marinebonden, en de op de mouterij volgende discussies aan de hand van een rijk geschakeerd en uitvoerig bronnenmateriaal (daartoe mag men ook een groot aantal geïnterviewde personen rekenen) onderzocht en geanalyseerd. Eén documenten verzameling moest daarbij zoals gewoonlijk ontbreken: het archief Gerretson, in het bezit van de BPM, bleef ook voor de auteur gesloten. Men vergelijk deze treurige gang van zaken, die al in zovele voorwoorden is gesignaleerd, met de genereuze wijze waarop bij voorbeeld het dagboek van Ernst Heldring voor historisch onderzoek is opengesteld. Valt er in het geval van Gerretson nu zoveel te verbergen?

Blom heeft blijkens zijn voorwoord bij de begrenzing van het onderzoek en het eruit voortvloeiende proefschrift overigens ook buitenlands materiaal achterwege gelaten en dat vermoedelijk met recht. Veel kan men er niet van verwachten en de door hem in dit verband gesignaleerde 'Forschungsökonomie' mag ook wel eens voor historici gelden. Belangrijker is echter de beperking van zijn onderzoek tot de gevolgen en discussies in Nederland. Een werk dat uitgaat van de mouterij op de Zeven Provinciën, kan moeilijk om een samenvattende behandeling heen van het land, waarin die mouterij plaatsvond. Niettemin heeft Blom Nederlands Oost-Indië in wezen buiten beschouwing gelaten (uitgezonderd uiteraard de marine), waardoor de gebeurtenis, wellicht meer dan nodig is, in de lucht komt te hangen. De titel van het boek doet wat dit betreft bepaald een andere verwachting opkomen.

Zoals gesteld is Nederland in een inleidend hoofdstuk wel aan de orde gekomen als onmisbare achtergrond voor het reactiepatroon, dat zich na de mouterij in de pers en bij allerlei organen en groeperingen voordeed. Terwijl nu de beschrijving en analysering van die reacties op zich zelf een boeiende weerspiegeling geeft van de maatschappij van die dagen, laat de toetsing ervan aan de hand van de sociologische inleiding weinig opzienbarende conclusies toe. De verzuchting van de auteur bij het einde van zijn beschouwingen over de discussie in rechtse kring is typerend: de kwestie der Zeven Provinciën leverde - kort samengevat - niet de reacties op, aan de hand waarvan men met vrucht een diepgaande studie van de Nederlandse verhoudingen zou kunnen bedrijven. De kwestie is mijns inziens dan ook te smal en uiteindelijk van te weinig gewicht om als meetlat voor onze maatschappij in de jaren dertig te fungeren. Zij heeft dit gemeen met zovele andere 'incidenten' uit het interbellum, zoals de beroering rond de vlootwet of de opwindung over het Belgisch-Nederlands verdrag.

RECENSIES

Niettemin is een beschrijving van deze munterij en de discussies erover op zichzelf noodzakelijk, wil men tot voldoende kennis van zaken komen om de studie van de jaren 1918-1940 te kunnen verdiepen en de 'burgerlijk-verzuilde' (de term is van Blom) maatschappij van toen verder te kunnen doorlichten. De auteur heeft daarvoor grote hoeveelheden materiaal aangedragen, materiaal dat ook een persgeschiedenis van het interbellum bijzonder ten goede kan komen. In de stilaan groeiende reeks van monografieën met betrekking tot die periode vormt zijn werk een welkome uitbreiding, ook al omdat het zich uitnemend laat lezen en de eigenlijke munterij er van allerlei mythen ontdaan wordt, die het beeld zo lang al hebben vertroebeld.

R. L. Schuursma